

ŞÖHRET DOĞRUYOL SAĞBAŞ'IN ÜTOPYAYA YOLCULUK İLE ANDROTOPYAYA YOLCULUK ADLI ESERLERİNDE TEKNOLOJİYE BAĞLI BİLİM-KURGU VE ÜTÖPİK-DİSTÖPİK UNSURLARIN KULLANILIŞI

*The Use of Technology Related Science Fiction and Utopian-Dystopian
Elements in Ütopyaya Yolculuk and Androtopyaya Yolculuk by
Şöhret Doğruyol Sağbaş*

Tayfun BARIŞ*

ÖZ: Çağdaş bilim verilerinin hayâl gücüyle sentezlenerek oluşturulması temelinden hareketle elde edilen ve edebiyat, tiyatro, sinema gibi muhtelif sanat dallarında önemli yansımaları bulunan bilim-kurgu türü, bilhassa edebiyat sahasında çok geniş bir ilgi alanına sahiptir. Edebî eserler özellikle bilimin ortaya koyduğu nesnel gerçeklikleri, teknolojiye ait teknik unsurları ve gelecek odaklı öngörülerini kullanarak bilim-kurgu türünü ele alıp işlemeye çalışmışlardır. Yazarlar da adı geçen bu hususları, oluşturmuş oldukları kurgusal dünya ile harmanlayarak okuyucuların merak duygusunu devamlı taze tutmaya çalışmışlar ve hem eğlendirici hem de düşünce bağlamında ufuk açıcı bir yapıyı oluşturmaya gayret etmişlerdir.

İyi bir topluma ulaşmanın ve böyle bir toplum anlayışı oluşturma çabasının ilk aşaması olarak nitelenebilecek olan ütopya olgusu da yine edebî sahada epeyce yaygın bir şekilde başvurulan ve faydalanılan önemli bir tür olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde gerçekleşmesi imkânsız toplum tasarımları şeklinde da algılanan ve daha çok olumlu biçimde ele alınan ütopyalar, insanlığın varmak istediği uzak hedef alanları şeklinde de adlandırılabilir. Bilim-kurgu türüyle zaman zaman iç içe geçmiş bir şekilde ele alınan ütöpik kurgular, edebî metinlerde mevcudun eksik taraflarına ve geleceğin kusursuzluğuna vurgu yapmaktadırlar.

Ütopya kavramının 20. yüzyıldaki kötü ikizi olarak nitelendirilebilecek olan distopya kavramı Türkçede "kötü yer" anlamına gelmektedir. Distopya düşüncesi ve bu düşüncenin ilham verdiği distöpik eserler daha çok 20. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yüzyılda yaşanan dünya savaşları, ekonomik buhranlar, soykırım hadiseleri ve büyük nükleer olaylar distopya edebiyatının gelişmesi için verimli zemini oluşturmuştur.

Türk edebiyatı içerisinde özellikle çocuklara yönelik eserler kaleme alan ve öğretmen-yazar kimliğiyle öne çıkan Şöhret Doğruyol Sağbaş'ın eserlerinde hem ütöpik-distöpik hem de teknolojiyle bağlantılı bilim-kurguya ait unsurların fazlasıyla ve yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada yazarın kaleme aldığı *Ütopyaya Yolculuk* ve

* Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Görükle Kampüsü, BURSA, tbaris@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3665-5618

Geliş Tarihi / Received: 19.05.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 28.05.2022

Yayın Tarihi / Published: 29.07.2022

Androtopyaya Yolculuk adlarını taşıyan iki romanda yer alan ütöpik-distöpik ve teknoloji ile ilişkili bilim-kurguya ait özelliklerin hangi fonksiyonlarda ve nasıl kullanıldığı açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilim-kurgu, Ütopya, Edebiyat, Teknoloji, Distopya

ABSTRACT: The science-fiction genre, which is derived from the basis of synthesizing contemporary scientific data with imagination and having important reflections in various branches of art such as literature, theatre and cinema, has a very wide field of interest, especially in the field of literature. Literary works have tried to deal with the science-fiction genre by using the objective realities of science, technical elements of technology and future-oriented predictions. The authors have tried to keep the readers' sense of curiosity fresh by blending these issues with the fictional world they have created, and they have tried to create a structure that is both entertaining and stimulating in terms of thought.

The phenomenon of utopia, which can be described as the first stage of the effort to reach a good society and to create such an understanding of society, stands out as an important genre that is widely used and utilized in the literary field. Utopias, which are perceived as impossible social designs today and are handled more positively, can also be called the distant target areas that humanity wants to reach. Utopian fictions, which are sometimes intertwined with the genre of science fiction, emphasize the shortcomings of the present and the perfection of the future in literary texts.

The concept of dystopia, which can be described as the evil twin of the concept of utopia in the 20th century, means "bad place" in Turkish. The idea of dystopia and the dystopian works inspired by this thought began to appear mostly in the 20th century. World wars, economic depressions, genocides and the invention and use of nuclear weapons in this century, have formed the fertile ground for the development of dystopian literature.

It is seen that both utopian-dystopian and technology-related science-fiction elements are used extensively and intensively in the works of Şöhret Doğruyol Sağbaş, who writes works especially for children in Turkish literature and stands out with his teacher-author identity. In this study, it will be tried to be explained in which functions and how the utopian-dystopian and technology-related science-fiction features in two novels, named *Ütopyaya Yolculuk* and *Androtopyaya Yolculuk*, written by the author, are used.

Keywords: Science fiction, Utopia, Literature, Technology, Dystopia

Giriş

İnsanda estetik duyguyu heyecana getirecek eserler meydana getirme işi (Karaalioğlu, 1975: 324) olarak tanımlanabilecek olan sanat en geniş yapısıyla düşünüldüğünde yaratıcılığın en önemli örneklerini ve hayâl gücünün en güçlü fonksiyonlarını ortaya koyan bir kavram olarak nitelenebilir. Hiçbir şekilde sınırı çizilemeyecek, kısıtlamaya tabi tutulamayacak, belli bir kalıba oturtulamayacak olan sanat üretimi, hem dünyayı hem de içinde yaratıldığı zamanı dönüştürüp değiştirebilme gücü ve kuvvetini haizdir. Günümüzde yaygın bir şekilde yapılan sınıflandırmaya göre sanat; müzik, tiyatro, edebiyat, resim, sinema ve mimarî gibi alt sanat dallarına ayrılmış durumdadır. Aynı zamanda edebî metinlerin incelenmesi işlevini de yerine getiren edebiyat alanı, sanat üretiminin de yoğun bir

şekilde gerçekleştiği önemli bir sanat dalı olarak değerlendirilmektedir (Önal, 2008: 29). Bu bağlamda edebî sahanın doğurgan yapısını ve kurgu genişliğini doğrudan etkileyen bir başka kavram olarak ütopya ön plana çıkmaktadır.

Mana yapısı itibarıyla ütopya, aslında insanlık tarihi kadar eskidir. Çünkü insanoğlu yaradılışından bu yana; tarihin her döneminde adaletsizliklerden, savaşlardan, yoksulluk gibi var oluşa ilişkin dertlerden muzdarip olmuş ve daima daha iyi bir yeri yani “cennet”i düşlemiştir (Kutluay, 2009: 22). Toplumların gayet doğal olarak görülebilecek olan bu düşleme biçimi ve arzuları edebî eserlerde fazlasıyla ifadesini bulmuş durumdadır. Her anlamda daha iyi bir dünyanın talebi şeklinde anlaşılabilir ütopyanın tarihsel bağlamdaki ilk kullanıcısının antik Yunan filozofu ve bilgesi Platon olduğu düşünülmektedir. Onun günümüz insanlık değerlerinin ana kaynaklarından biri olarak görülen (Platon, 2020: 8) *Devlet* adlı yapıtı siyaset felsefesi üzerine düşünce üreten ve ideal bir devletin nasıl olması gerektiğini sorgulayan kıymetli bir eserdir. Ancak Platon’un, her ne kadar sistemli bir ütopyayı kuran ilk kişi olsa da, terimi ilk kullanan düşünür olmadığını vurgulamak gerekmektedir. Platon, çok sonraları ütopyacıların ilk önemli örneği olarak, bir geleneği temellendirmek, tesis etmek üzere önemsenecek ve bu oluşturulan gelenek içerisinde değer kazanacaktır (Yalçınkaya, 2004: 1). Tarihi süreç içerisinde Platon’un *Devlet* (M.Ö. 380) adlı eserinden başka Euhemerus’un *Kutsal Tarih* (M.Ö. 300), Iambulus’un *Güneş Adaları* (M.Ö. 165-50), Farabi’nin *Erdemli Şehir* (941-942), Tommaso Campanella’nın *Güneş Ülkesi* (1602), Francis Bacon’ın *Yeni Atlantis* (1627), Daniel Defoe’nun *Robinson Crusoe* (1719), William Morris’in *Hiçbir Yerden Haberler* (1892) ve Aldous Huxley’in *Ada* (1962) adlı eserleri de belli başlı ütöpik eserler olarak zikredilebilir (Atasoy, 2017: 55).

Ancak bu noktada İngiliz siyasetçi, hümanist ve hukukçu Sir Thomas More’a ayrı bir başlık açmak uygun olacaktır. Çünkü More’un 1516 yılında Latince olarak kaleme aldığı ve siyasî, sosyal, iktisadî ve ahlâkî açıdan ideal bir “ada”yı anlattığı (More, 2020: 179-192) *Ütopya/Utopia* adlı eseri, hem pek çok düşünür hem de birçok entelektüel tarafından Batı ütopya geleneğinin başlatıcısı olarak kabul edilmektedir (Atasoy, 2017: 55). Bu eser sonrasında “ütopya” sözcüğü edebî/felsefî bir türün adı haline gelmiş ve More’un eserinden önce ya da sonra yazılması fark edilmeksizin, ideal bir devlet veya toplum kurgulayan her eser, türü bakımından ütopya şeklinde değerlendirilmiştir (Kurtyılmaz, 2014: 5). Ütopya kavramı etimolojik olarak Yunanca ek ve kelimelerden meydana gelmektedir. Buna göre Yunan dilinde

“yok” anlamında kullanılan “ou” ön eki ile “yer” anlamına gelen “topos” sözcüğü birleşmiş ve böylece yeni bir kelime olarak “olmayan yer” anlamına gelen “ou-topos” doğmuştur. Ayrıca “ou-topos” kelimesinde ön ek olarak kullanılan “ou”nun, Yunanca’da “iyi” manasında da kullanılmış olması, bu sözcüğe anlam derinliği kazandırmış ve “iyi yer” anlamında kullanılmasını da sağlamıştır (Erol, 2016: 5).

Ütopya kavramının 20. yüzyıldaki kötü ikizi olarak nitelenebilecek olan (Gordin vd., 2017: 7) distopya sözcüğünün ilk kez İngiliz filozof ve ekonomist Jonh Stuart Mill tarafından Avam Kamarası’nda yaptığı konuşmada kullanıldığı kabul edilmiştir. Ancak son yapılan araştırmalar, bu kavramın ilk olarak 1747 yılında Henry Lewis Younge’nın yazdığı *Ütopya ya da Apollo’nun Altın Günleri* adlı şiirde geçtiğini ortaya koymuştur (Atasoy, 2017: 60). Ütopya kavramıyla birbirini tamamlayan, yoğun bir ilişki içerisinde bulunan ve bu kavramı eleştirel bir şekilde değerlendiren distopya sözcüğü etimolojik olarak “dys/dis-zor/kötü” ve “topos-yer” kelimelerinden türetilmiş olan bir terimdir (Akkoyun, 2016: 29). İlgili kaynaklarda bu kavram için karşı-ütopya, anti-ütopya, ters-ütopya, kakatopya, kara-ütopya, kötü-ütopya, negatif-ütopya, eleştirel ütopya gibi kelime öbeklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Distopya düşüncesi ve bu düşüncenin ilham verdiği distopik eserler daha çok 20. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yüzyılda yaşanan dünya savaşları, ekonomik buhranlar, soykırım hadiseleri ve büyük nükleer olaylar distopya edebiyatının gelişmesi için verimli zemini oluşturmuştur (Atasoy, 2017: 60). Distopya kavramı, en geniş şekliyle “ütopyacılık bir eğilim ve amaçlarla yola çıkıldığında ortaya çıkabilecek olumsuz ve baskıcı toplum düzeni olarak tanımlanabilir (Bezel, 1984: 7). Distopyaların en temel işlevi ise, toplumları gelecekte bekleyen tehlikeleri göstermektir. Bu tehlike bazen makineleşen bir toplumda insanın duygu, düşünce ve değer sistemlerine, kısacası kendine yabancılaşması; bazen insan özgürlüklerinin despotik yönetimlerce kısıtlanması olarak tezahür etmektedir (Kurtayılmaz, 2014: 24). Bu bağlamda toplumlar için adeta bir işaret fişegi ya da erken uyarı sistemi görevi gördüğünü söyleyebileceğimiz distopik eserlerin toplumdaki problemlere ışık tuttuğunu ve var olan sorunların eğer çözülmezlerse, ileride ne gibi olumsuz sonuçlar doğurabileceğini gösterdiği ifade edilebilir (Atasoy, 2017: 61). Bazı kaynaklarda bilim-kurguya bağlı alt tür olarak gösterilen distopik romanlar hızlı değişimlerin sebep olduğu sosyo-psikolojik durumun edebî yansıması olarak da kabul edilebilir. Diğer bir ifadeyle ise distopik romanlar, insanoğlunun binlerce yıllık; varlık, evren,

doğa, toplum, değer ve gündelik hayat algısına yapılan topluca müdahalenin doğurduğu geleceğe yönelik toplumsal kaygının edebi tezahürü şeklinde de değerlendirilebilir (Ejder, 2015: 62). 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren üreilmeye başlayan distopik eserlerin başlıcaları arasında Yevgeni Zamyatin'in *Biz* (1920), Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* (1932), George Orwell'in *1984* (1949), Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451* (1951), Anthony Burgess'in *Otomatik Portakal* (1962) ve Suzanne Collins'in *Açlık Oyunları* (2011) yer almaktadır.

Birbiriyle etkileşim halinde olan gerek ütöpic gerekse de distopik eserlerin bilim-kurgu kavramıyla yakın bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. “*Bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi*”¹ şeklinde tanımlanan teknolojinin dünya üzerinde gelişmeye başlamasının önemli bir sonucu olarak ortaya çıkan bilim-kurgu kavramı, genel olarak “*çağdaş bilim verileriyle düş gücünden oluşan (film, roman vb.)*”² olarak tarif edilmektedir. Bu tanımlar bağlamında aralarında güçlü bir bağ olduğu görülen teknoloji ve bilimin, insanların yaşamlarında doğrudan etkili olmasıyla birlikte sanata yansması da kaçınılmaz olmuştur. Edebî sahada ayrı bir külliyyat haline gelen “bilim-kurgu edebiyatı” da bu yansımının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bilim ve teknolojinin kesişim noktasında yer alan bilim-kurgu edebiyatının kendisine, hem mevcut teknolojik gelişmeleri hem de gelecekte ulaşılması muhtemel teknolojik seviyeyi tema olarak seçtiği görülmektedir. Bilimsel ve teknolojik olanaklar yoluyla beslenen ve esneyebilen hayal gücünün bilim ve teknoloji odağında sanata yansması olarak tanımlanabilecek olan bilim-kurgu kavramını edebî çerçevede ilk kullanan isim ise, 1911 yılında editörlüğünü yaptığı *Modern Electrics* adlı dergide, o günün önemli teknolojik araçlarına yer verdiği *Ralph1124C41+* adındaki romanını yayımlayan Hugo Gernsback olur (Sarı, 2021: 4/11). Ancak bilim-kurgu edebiyatının başlangıç tarihini M. S. II. yüzyılda yaşamış Lukianos'a kadar götürmek de mümkündür (Bozkaplan, 2010: 26). Batı edebiyatlarında “science-fiction” olarak bilinen bilim-kurgu türü için Türkçede birçok farklı adlandırma girişimi bulunduğu bilinmekle beraber, ilk olarak Orhan Duru tarafından dilimize kazandırılmış olan “bilim-kurgu” nitelemesinin edebiyatımızda da benimsendiği görülmektedir (Sarı, 2021: 8). Dünyada yaşanan teknik ilerlemelerle birlikte ortaya çıkan Aydınlanma Çağı'nın verimli havasında dikkat çekici bir gelişme çizgisi yakalayan bilim-

¹ Geniş bilgi için bk.: <https://sozluk.gov.tr/>

² Geniş bilgi için bk.: <https://sozluk.gov.tr/>

kurgu edebiyatının önemli örnekleri arasında Jules Verne'nin *Aya Seyahat* (1865), Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (1726), H. G. Wells'in *Zaman Makinesi* (1895) ile *Görünmez Adam* (1897) ve Karel Çapek'in ilk kez "robot" kavramını kullandığı *R.U.R* (1920/Rossum's Universal Robots) adlı eserleri bulunmaktadır. Bilim-kurgu türünün temel taşları olarak değerlendirilebilecek olan bu örneklerin yanı sıra, bu türü besleyen iki temel kaynak olan ütopyik ve distopik sahada üretilmiş eserlerin de bu çerçevede ele alındığını belirtmemiz gerekmektedir. Bununla birlikte 2000'li yıllarda teknolojik gelişmeler büyük hız kazanmış ve dijital kültür dünyada egemen olamaya başlamıştır. Bu ilerlemelere bağlı olarak genetik mühendisliği ve yapay zekâ gibi sınırları genişlemeye çok müsait iki alanın da ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu durum ütopya ve distopyadan beslenen bilim-kurgu türünün konu evreninin büyük ölçüde farklılaşmasını da sağlamıştır.

Bu bağlamda günümüz Türk edebiyatında ütopya-distopya-bilim/kurgu türlerinin etkileşimini merkeze alarak bilhassa çocuk edebiyatı çerçevesinde eserler ortaya koyan önemli bir isim olan Şöhret Doğruyol Sağbaşı, kaleme aldığı romanlarda okurların roman kahramanlarına yakınlık ve empati kurmalarını sağlayacak bir üslubu benimsemiştir. Yazarın karmaşık olmayan bir kurgu kullandığı romanlarındaki dil ve anlatım unsurlarında sadelik hâkimdir.³ Eserlerinde genel olarak doğa, evren, küresel ısınma, iklim değişikliğiyle ilgili faktörler, empati, teknoloji bağımlılığı, hayvan sevgisi, paralel evren yapısı, maddî-manevî değerler, sağlıklı yaşam, yapay zekâ, duygusal zekâ, gelecek senaryoları ile hak ve özgürlükler gibi günümüz toplumlarını son derece yakından ilgilendiren temaları ele alan yazar; bilhassa çağdaş çocuk edebiyatına ufuk açıcı eserler kazandırmaktadır. Yazar bu temaları işlediği eserlerinde çocuklarda hayvanlara ve doğaya karşı bir hassasiyet duygusu aşılama çalışmıştır. Bunu yaparken de günümüz insanının tüketim kültürünü ironik bir biçimde eleştiren yazar, huzur ve iyiliğin hâkim olduğu ideal bir dünyayı karakterize etmeye çalışmaktadır.⁴

Aynı zamanda 2004 yılından beri faal olarak Türkçe öğretmenliği görevine devam eden Sağbaşı,⁵ hem eserlerini görsel malzemelerle desteklemiş hem de kitaplarının sonuna yerleştirdiği (QR) kodlarla da ele aldığı temaların mesajlarını müzik aracılığıyla da iletmeye çalışmıştır. Bilim-

³ Geniş bilgi için bk.: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/dogruiyol-sagbas-sohret>

⁴ Geniş bilgi için bk.: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/dogruiyol-sagbas-sohret>

⁵ Geniş bilgi için bk.: <https://sohretdogruyol.blogspot.com/2020/01/sohret-dogruiyol-sagbas-kimdir.html>

kurgu ve macera türünde yazılmış olan *Ütopya Yolculuk* adlı roman, yazarın 2016 yılında yayımladığı ilk romanıdır. İnsansı robotların (android) yaşadığı distopik dünyayı/ülkeyi simgeleyen *Androtopyaya Yolculuk* adlı eser ise 2021 yılında yayımlanmıştır.

1. Ütopya Yolculuk

1.1. Eserin Vaka Zinciri

Mavi, babası Ziver Bey'in de isteğiyle hafta sonları zaman zaman yaptığı gibi yine babasının sahibi olduğu Derin Uzay Araştırma Merkezi'ne (DUAM) ziyarete gider. Evdeki sıradan ve sıkıcı yaşantısından kurtulduğu için sevinçli olan Mavi'yi babası bir görevliye emanet eder ve işleriyle meşgul olmak için onlardan ayrılır. Araştırma merkezini gezerlerken acil bir işi çıkan görevlinin kısa bir süre yanından ayrılmasını fırsat bilen Mavi, daha evvel hiç görmediği bir odada, garip görünümlü bir yeşil makinenin içine girer. Merakla makineyi inceleyen Mavi, elindeki hamburgeri yemeye çalışırken yanlışlıkla bir düğmeye basar. Ne olduğunu anlayamayan ve sarsıntıyla düştüğü yerden kalkan Mavi, çok geçmeden kendi dünyasından farklı bir yerde olduğunu anlar. Korkuyla makineden inen ve yürüyen Mavi kısa bir süre sonra gördüğü bir eve girer. Burada Kitap adlı bir kız ve ailesiyle tanışan Mavi başından geçenleri anlatır. Ancak Kitap ve ailesi Mavi'nin anlattıklarına bir anlam veremez. Ertesi gün Mavi, Kitap'a geldiği makineyi gösterir. Durumu anlamaya çalışan Kitap, Mavi'ye tekrar evine dönmesi için yardımcı olmaya başlar. Kitap ile Mavi önce, Kitap'ın bireysel okulu olan ağaç eve, sonra da sırasıyla Değerler Ormanı'ndan geçerek Tasarım Şehri'ne, oradan Hayvan Şehri'ne daha sonra da Eğlenceler Şehri'ne giderler. Bu yerlerden geçerken Kitap, Mavi'ye kendi ülkesiyle ilgili pek çok bilgi verir. Mavi de şahit olduğu pek çok niteliği kendi ülkesindekilerle karşılaştırarak sonuçlara varmaya çalışır. Mavi için son derece şaşırtıcı ve hayran edici olan bu 17-18 saatlik yolculuk son durakları olan Bilgeler Şehri ile son bulur. Kitap'ın kendi ülkesinin başkenti olarak ifade ettiği Bilgeler Şehri aslında bir sualtı şehridir. Kitap ile Mavi bu şehre, küçük bir sandalla yol aldıkları Beyit Okyanusu'nu geçerek ve üzerine çıktıkları minicik bir adadan hareketle varmışlardır. Bilgeler Şehri'nde gördükleri bir bilge ablanın yardımıyla Mavi'yi o ülkeye getiren yeşil makinenin özellikleri ve Mavi'nin nasıl geri döneceği tespit edilir. Sonrasında da Mavi Kitap'a veda ederek, kendi yaşadığı dünyada bilgeliği ve erdemliliği yeniden oluşturmak amacıyla yola çıkar.

1.2. Ütopik Unsurların Kullanılışı

Eserde yer verilen ütopik unsurlar genel olarak a) Doğal Yaşam Vurgusu, b) Eğitim-Öğretim Uygulamalarındaki Farklılık ve c) Toplum Yapısının Özellikleri başlıkları altında incelenebilir.

1.2. a) Doğal Yaşam Vurgusu

Eserde ütopik unsurların kullanılması yoluyla ortaya konulan en önemli hususlardan birisi doğal yaşamın önemi ve tabiatın korunmasıdır. Yabancı olduğu bir ülkeye giden Mavi'nin, sığındığı Kitap'ın ailesinin evinde gördüğü ev dekorasyonu bu bağlamda son derece dikkat çekicidir. Bu evde eşyalar tamamen ahşaptan yapılmış olup olabildiğince sade bir eşya yapısı bulunmaktadır. Ayrıca zararlı görülen plastikten yapılan hiçbir madde bulunmadığı gibi, elektronik aletlere de ev yerleşiminde yer verilmemiştir (Sağbaş, 2018: 30). Mavi'nin yolculuk ettiği yeşil renkli makineyi gören Kitap'ın makineyle ilgili hassasiyeti de bu bağlamda ele alınabilir. Kitap, makinenin hemen saklanması gerektiğini söyler ve bunun sebebinin de yine doğal hayatla ilişkilendirir. Buna göre güneşin yakıcı ışıkları makinenin üzerine gelirse makinenin üzerindeki boyayı oluşturan kimyasallar havaya karışabilecek tabiatın zarar görmesine yol açabilecektir (Sağbaş, 2018: 32). Bu düşüncesini Mavi ile paylaşan Kitap, tabiat düzeninin önemini belirterek, bu düzeni koruma görevinin kendilerine ait olduğunun da altını çizmiş olur (Sağbaş, 2018: 33). Eserde, Kitap ile birlikte dolaşan Mavi'nin iç düşünceleri kullanılarak da doğal yaşamla bağlantılı görüşlerin ortaya konulduğu görülmektedir. Mavi tesadüfen geldiği bu ülke ile kendi ülkesini sık sık karşılaştırmaktadır. Bunlardan birinde Mavi, geldiği bu ülkede havanın gayet temiz ve oksijen oranının son derece fazla olduğunun farkına varır. Bu ülkede çevre kirliliğine sebep olan atıkları üreten fabrikalar yoktur çünkü her türlü üretim elle/insan marifetiyle yapılmaktadır. Ayrıca her yer adeta çiçek kokularıyla sarılmış gibidir. Bu ülkede yaşayan hayvanlar da gayet şanslı görünmektedir. Çünkü hiçbir hayvan kötü hava ve kirliliği su nedeniyle ölmemektedir (Sağbaş, 2018: 35-37). Oysa Mavi'nin ülkesinde doğal hayat tamamen tahrip edilmiş ve yerlerde bir ot bile kalmamıştır. Ayrıca bu ülkede insanlara içme suyu sağlamak için deniz suları fabrikalar vasıtasıyla arındırılmaktadır. Mavi'den bunları işiten Kitap “*Eğer benimle dalga geçmiyorsan senin cehennemden geldiğini falan düşünmeye başlayacağım*” (Sağbaş, 2018: 38) diyerek çok çarpıcı bir cümle kurar. Bu noktada yazarın aslında cennet-cehennem metaforu üzerinden Mavi'nin ülkesi ile Kitap'ın ütopik ülkesi arasındaki farkı ortaya koyduğunu ve ütopik unsurları kullanarak doğal yaşamın önemine ilişkin mesajları iletmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Nitekim romanın ilerleyen kısımlarında bu sefer

Kitap'ın ülkesi için de “cennet” nitelemesinin kullanıldığı görülmektedir. Böylece Mavi'nin ağzından “*Burası sanki kötü insanlardan arındırılmış bir cennet*” (Sağbaş, 2018: 99) şeklinde ortaya konulan cümle ile iki ülke arasındaki karşıtlık ilişkisinin kuvvetlendirildiği ifade edilebilir.

1.2. b) Eğitim-Öğretim Uygulamalarındaki Farklılık

Ütopya Yolculuk adlı romanda eğitim ve öğretimle ilgili ortaya konulan ideal görüşler de yine Kitap'ın ülkesiyle ilişkili olarak yansıtılmaktadır. Mavi, Kitap'ın ülkesinde son derece ilginç bir okul sistemi ile karşılaşır. Bu ülkede okullar ağaç evlerden oluşmakta ve her çocuk ailelerinden uzak yerlerde bulunan bu ağaç-okullarda tek başlarına eğitim-öğretim sürecini yürütmektedir. Dersler, ödevler sadece bu mekânlarda yapılmakta ve ailelerin yanına eğitim sürecinin hiçbir unsuru götürülmemektedir. Ayrıca çocuklar bireysel okul olarak kullanılan bu ağaç evlere hiçbir surette misafir kabul etmemektedirler (Sağbaş, 2018: 65).

Ağaç ev şeklindeki bu okulları ayda bir bilgeler ziyaret ederler ve bu süre içerisinde çocukların yaptıkları çalışmaları, araştırmaları, üretimleri ya da yapamadıklarını kontrol ederler. Bu değerlendirme sürecinin sonunda bilgeler hem çocuklara dersleri için dönütler vermekte hem de onlara meslek seçimi konusunda yönlendirme yapmaktadır (Sağbaş, 2018: 41-42). Bütün bu ütopyik unsurlar vasıtasıyla yazar, adeta çocuklar için müstakil bir eğitim modeli ortaya koymuş olmaktadır. Bu modelde yapılan uygulamalar vasıtasıyla çocukların özgüveninin geliştirilmesi, öz kontrol mekanizmasının oluşturulması, tam öğrenci merkezli bir anlayışın benimsenmesi ve böylece güçlü, donanımlı bireylerden oluşan bir toplumun yaratılması amaçlanmış olmaktadır.

Eserde eğitim-öğretim ile ilgili olarak vurgulanması gereken hususlardan biri de çocukların kitap okuma alışkanlıkları ve kütüphanelerin durumudur. Kitap'ın ülkesinde çocuklar için kitap okumak, hava teneffüs etmek ve su içmek gibi temel bir ihtiyaç olarak görülmektedir (Sağbaş, 2018: 84). Öyle ki bu ihtiyacı karşılamayan çocuklar/insanlar önemli bir manevî açlık hissetmekte ve bu açlığın sebep olduğu rahatsızlık neticesinde derhal kitap okumaya yönelmektedirler. Bu ideal ülkede kitap okuma açlığının giderilmesi için de kahvehane-kütüphaneler tesis edilmiştir. Bu mekânlar her şeyden önce ilginç dekorasyonu ile dikkati çekmektedir. Tavandan iplerle kitapların lamba gibi sarkıtıldığı, yüksek kitaplıklarla kaplı duvarlara ahşap merdivenlerle çıkılan, gün ışığından daha fazla faydalanmak için otomatik cam tavanlarla kaplı olan (Sağbaş, 2018: 81) bu kahvehane-kütüphaneleri Mavi ilk başta çok tuhaf karşılar ve yadırgar. Ancak bu ideal ülkedeki genel

sistemi yavaş yavaş tanımaya ve anlamaya başlayan Mavi zamanla gördüklerine alışır. Sonrasında da aslında olması gerekenin Kitap'ın ülkesinde gördükleri, anormal olanın ise kendi yaşadığı ülkedeki olduğunu anlar:

“Kitap konuştuğu anlattıkları, kulağa çok normal şeyler gibi geliyor aslında. Sadece bunları ilk duyduğum zaman birazcık yadırgıyorum. O, bana durumları sebep-sonuç ilişkisi içinde bir mantığa oturttukça aslında tuhaf olanın, benim ülkem olduğu gerçeğiyle yüzleşiyorum” (Sağbaş, 2018: 80-81).

Böylece Sağbaş, ütöpik unsurlardan yararlanarak insanlar ve özellikle de çocuklar için kitap okumanın önemini vurgulamış olmaktadır. Yazara göre kitap okuma alışkanlığının kazandırılması o kadar önemlidir ki, bu alışkanlığın kazandırılması için mutlaka mekânlar işlevsel hale getirilmeli ve bütün teknik imkânlar seferber edilmelidir. Çünkü kitap okumak eğitim-öğretim faaliyetlerinin en önemli parçasını oluşturmaktadır ve çocuğun eğitimdeki başarısıyla doğru orantılı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda yazarın, romanın önemli şahıslarından olan ve ideal ülkede Mavi'ye yardımcı olan karakter için “Kitap” adını seçmiş olması da son derece manidar bir durumdur.

1.2. c) Toplum Yapısının Özellikleri

Eserde Kitap'ın yaşadığı ülkedeki sosyal yapının özellikleri, ideal-hedef toplumsal amaçlar olarak ortaya konulmaktadır. Yazar, her şeyden önce Kitap'ın içinde yaşadığı toplumun son derece mutlu, huzurlu ve refah seviyesi yüksek insanlardan oluştuğunun altını çizmektedir. Bu ideal ülkede kimse kimseye küsmemekte, insanlar birbirlerine saygıyla, sevgiyle yaklaşmakta ve herkesin adeta sevgi kelebeği gibi yüzü gülmektedir (Sağbaş, 2018: 48). Böylece eserde öncelikle mutlu bir toplum yapısının gerekliliği öne çıkarılmış olmaktadır.

Bu ideal ülkenin önemli özelliklerinden birisi de toplumun erdemli ve özverili olmasıdır. Bu ülkede yaşayan insanlar hem birbirlerine hem de birlikte yaşadıkları diğer canlılara karşı sorumluluk sahibi olarak hareket etmektedirler. Öyle ki Kitap'ın ülkesinde hava ulaşımı için kullanılan zeplinler sırf kuşların korkmaması, rahatsız olmaması için kuş resimleriyle süslenmiştir (Sağbaş, 2018: 86/90). Empati duygusunun bu kadar insanların davranışlarına yansımış olmasına şaşırarak Mavi, bu durumu kendi yaşadığı ülkeyle mukayese ederek kendisinin mensup olduğu toplumda insanların başka insanlara bile saygı duymadığını itiraf etmekten kendisini alamaz.

Kitap'ın ülkesi örneğinden yola çıkarak ortaya konulan ideal toplumun önemli özelliklerinden birisi de “bencillik” duygusuna asla insanlar arasında

yer verilmemesidir. Bu ülkedeki insanlar yıllar önce bencilliğe karşı kitapları silah olarak kullanarak büyük bir savaş vermiş ve bu savaşı kazanarak özgürlüklerini elde etmişlerdir. Kitap'ın, Mavi'ye YB (Yeni Başlangıç) şeklinde ifade ettiği bu tarihten itibaren Kitap'ın ülkesinde sadece huzur, iyilik ve bilgelik hâkim olmaya başlamıştır (Sağbaşı, 2018: 127). Hatta bu ülkede bencilliğin yeniden ortaya çıkmaması için ayna kullanımı bile yasaklanmıştır. Çünkü ayna, insanların devamlı kendileriyle ilgilenmelerine sebep olan ve bunun sonucunda da bencilleşmeye yol açan bir araç olarak kabul edilmektedir:

“Ayanalar insanları bencilleştirir. İnsanlar, ‘Ben nasıl görünüyorum?’ diye aynalara bakarken zamanla bencilleşir ve başkalarıyla değil, sürekli kendileriyle ilgilenmeye başlarlar. Bu yüzden biz ülkemizde ayna kullanmayız” (Sağbaşı, 2018: 53).

Yazar ütopyik unsurları bu şekilde kullanarak günümüzde toplumsal yaşamda çok sık karşılaşılan cehaleti, kötülüğü, bencilliği, sevgisizliği, saygısızlığı ciddi şekilde eleştirmekte buna karşılık barışı, huzuru, iyiliği, empati duygusunu ve bilgeliği ön plana çıkarmaktadır.

1.3. Teknolojiye Bağlı Bilim Kurgu Unsurlarının Kullanılışı

Şöhret Doğruyol Sağbaşı, *Ütopyaya Yolculuk* adlı romanında teknolojiyle iç içe geçmiş bazı bilim-kurgu unsurlarına da yer vermektedir. Bunlardan bir tanesi güneş enerjisiyle çalışan büyük araçlar ve bu araçların ihtiyaç duyduklarında enerji ikmali yapabildiği güneş panellerinden oluşan enerji istasyonlarıdır (Sağbaşı, 2018: 59). Kitap'ın ülkesinde en önemli enerji kaynağı olarak güneşin görülmesinin sebebi petrolün doğaya ve insan yaşamına olan zararlarıdır. Bu nedenle de ülkede çıkarılması yasak olan madenlerin başında petrol gelmektedir. Sağlıklı enerji kaynağı olarak görülen, yeteri derecede ve işlevsel olarak faydalanabilmek için de yüksek teknolojiyle kurulmuş olan bu istasyonlar her yerde bulunmaktadır.

Eserdeki bir diğer teknolojik nitelikli bilim-kurgusal unsur da insanların kollarında taşıdıkları ve çeşitli ihtiyaçlar karşılığında maddî ödeme yapmak için kullandıkları “çips (akıllı bileklik)” adı verilen cihazlardır. Kitap, Mavi'ye kolundaki çips cihazıyla hem ödeme yapabildiğini hem de ailesine bilgi mesajı gönderebildiğini anlatmaktadır (Sağbaşı, 2018: 67). Böyle bir cihaz ile ödemelerin dijital ortamda yapılabilmesi ise kâğıda ve dolayısıyla ağaca duyulan ihtiyacı azaltmaktadır. Böylece bu teknolojik aletlerin yardımıyla yine tabiat korunmuş olmakta ve aynı zamanda vakitten de tasarruf edilmiş olmaktadır. Bu ideal ülkede kullanılan “çips” adlı aletin başka faydaları da bulunmaktadır. Kitap bu aleti kullanarak bilmediği

yerlerin koordinatlarını öğrenebilmekte, dersleriyle ilgili araştırmalar yapabilmektedir. Ayrıca Mavi'nin büyük bir şaşkınlıkla koldaki küçük bir bilgisayara benzettiği bu alet, insanlar yürüdükçe şarj edilebilmektedir. Yani bu aletin şarj olması için insanlar sürekli yürümek ve hareket etmek zorundadırlar (Sağbaş, 2018: 150-151). Bu noktada da yazarın "sağlıklı yaşam için hareket edilmesi" mesajını verdiği rahatlıkla ifade edilebilir.

Bu ideal ülkede dikkati çeken önemli bir teknoloji temelli bilim-kurgusal unsur da kullanılan küçük ama çok fonksiyonlu hava araçlarıdır. Bu hava araçları insanlar tarafından havadaki hızlı ulaşımı sağlamak için kullanılmaktadır. Ancak bu araçların son derece önemli bir özelliği de yerdeki canlıların kalp atışlarını belirleyerek canlı türünü tespit edebilmeleridir (Sağbaş, 2018: 121). Bunun sonucunda havada bu alet ile yolculuk yapan bir kişi, kilometrelerce aşağıda bulunan bir canlıyı bulmakta herhangi bir güçlük yaşamamış olmaktadır.

Mavi'nin evine dönebilmesi için Kitap'la birlikte son ulaştıkları şehir olan Bilgeler Şehri de aslında yüksek teknolojik alt yapıya sahip ve bilim-kurgu özellikleriyle ön plana çıkan bir sualtı şehridir. İki kişilik küçük bir denizaltıyla yapılan yolculuğun ardından, kullanılan bir asansör ile varılan bu şehir aslında ülkedeki teknolojik seviyenin teknik ve teorik hazırlayıcısıdır. Burası adeta her konuda üstün ve yetenekli bilgelere dönüşmüş, her türlü probleme bilgiyle çözüm üreten, Kitap'ın ülkesindeki üst düzey tasarımların yapımcısı olan bir araştırma-geliştirme merkezidir. Ayrıca burada bilgelere yardımcı olarak robotlar çalışmaktadır. İnsandan ayırt edilemeyecek kadar insansı olan bu robotlar (android) kendi kendilerine şarj olabilmekte ve çok uzun yıllar hizmet edebilmektedirler (Sağbaş, 2018: 158).

Yazar, Kitap'ın ülkesinin başkenti olan Bilgeler Şehri ile aslında eğitimin ne kadar önemli olduğu ve esas mücadelenin cehaletle yapıldığı mesajını vermiş olmaktadır. Bu şehirde en önemli görülen kavramların bilgelik, bilgi, eğitim, kitap ve düşünce olması da, yazarın vermeye çalıştığı bu temel mesajı kuvvetlendirmiş olmaktadır.

Eserine yerleştirdiği teknolojiye bağlı bilim-kurgusal unsurlarla çok önemli mesajları okuyucuya aktarmaya çalışan yazar, bununla birlikte teknoloji kullanımının da bağımlılığa dönüşmemesi gerektiğini vurgulamakta ve mutlaka bir dengenin sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş romanın son kısmında yer alan olayların akışında Kitap'ın ağzından şöyle ifade edilmektedir:

“Yüzyılımızın tedavisi en imkânsız hastalığı budur Mavi. Teknoloji bağımlılığı... Biz burada bunun bilincindeyiz. O yüzden de çok lazım bir durum olmadıkça teknolojiyi kullanmaktan özellikle kaçınıyoruz. Biliriz ki o bizi tembelleştirir, zamanımızı çalar, sorumsuzlaştırır, doyumsuzlaştırır, esir alır ve daha bir sürü şey...” (Sağbaş, 2018: 153).

2. Androtopyaya Yolculuk

2.1. Eserin Vaka Zinciri

Mavi, yaşadığı dünyadaki kötülükleri/distopik anlayışı değiştirmeye çalışırken kendisine düşman olanlardan kaçıp kurtulmak için yıllar önce babasının çalıştığı uzay merkezinde icat edilmiş olan yeşil bir roketle paralel evrende yolculuk yaparak bilmediği bir evrene gelir. Mavi'nin, bu paralel evren yolculuğu sonucunda nereye geldiğiyle ilgili hiçbir bilgisi yoktur. Mavi aracını tekrar çalıştıramadığı için etrafı keşfetmek amacıyla yürümeye başlar. Akıllı saatinin yönlendirmesiyle bozulmuş olan roketi için batarya ve şarj kablosu ararken bir kızla karşılaşır. Mavi bir süre sonra hareketleri ve konuşmasıyla farklı olan bu kızın insansı bir robot yani android olduğunu anlar. Bu evrende/dünyada süt taşıyıcılığı görevi yapan ve Turing adı verilen bir sınavla insan gibi düşünebildiğini kanıtlamaya çalışan bu kızın adı Zuzu'dur. Zuzu, Mavi ile pratik yapabilmek için yardım ister. Çünkü bu testi geçebilirse daha iyi meslekler tercih edebilecektir. Mavi de kendisine bozulan aracı için yardım etme şartıyla Zuzu'ya yardım edeceğine söz verir. Zuzu'nun teknik gücü ve imkânları Mavi'nin aracı için çok yüksek bir teknoloji düzeyinde olduğu için, Zuzu kendi evreninde bulunan Tekno Vadi adı verilen bir yerde çalışan komşusundan yardım almaya çalışır ancak olumlu bir sonuç alamaz. Zuzu da bunun üzerine Turing testini geçerek Tekno Park'ta mekanik ustası olarak Mavi'ye yardımcı olmaya karar verir. Sonrasında Zuzu Mavi ile birlikte Tekno Vadi'ye gider. Orada Teknolojik Antika deposunu ararlarken çalışan androidlerin insanları pasifize ettikleri “İnsan Baskılama Merkezi”ni görürler. Gördükleri bu merkez onlara android robotların, insanlara zarar verdiğini düşündürür. Zuzu bu durumun “değiştirilemez robot yasaları”na aykırı olduğunu söyler. Bu merkezde insanlar kapsüller içerisinde kış uykusu modunda uyutulmaktadır. Zuzu yapılan bu uygulamanın “İnsan Yönetimi” birimi tarafından emredildiğini öğrenince Mavi ile oraya gitmeye karar verir. Bu arada Mavi'nin casus bir android olduğunu düşünen bazı androidler onların peşine düşerler. Sonunda Zuzu ile Mavi görevli androidler tarafından yakalanırlar. Ancak Zuzu Mavi'yi yakalatmak için oraya getirdiğini söyleyerek oradan ayrılır. Mavi ise bir odaya hapsedilir. Ancak Zuzu'nun o birimde çalışmayan yabancı bir android olduğunu anlayan güvenlikçi androidler Zuzu'yu yakalayıp yeniden programlanması için nanocerrahi bölümüne götürürler. Ancak

Zuzu'yu yeniden programlamak için görevlendirilen android, Zuzu'nun Turing sınavına birlikte girdiği Nana olur. Zuzu'yu tanıyan Nana yeniden programlamış gibi yaparak onu kurtarır.

Bir odaya kapatılmış olan Mavi ise tam bir kapsülün içinde kış uykusuna yatırılacakken, küçükken yaptığı paralel evren yolculuğunda tanıştığı ve hayata bakış açısını değiştiren Kitap ortaya çıkar. Kitap, Mavi'yi kolundaki akıllı bilekliğin sayesinde bularak kurtarmıştır. Mavi orada yaşadıklarını, insanlara yapılan olumsuz davranışları Kitap'a da anlatır. Şaşırarak Kitap, bu durumu Mavi ile birlikte Kurucu'ya anlatmaya karar verir. Fakat yolda birbirlerini kaybederler. Mavi'yi yakalayan başka bir android de onu nanocerrahi bölümüne götürür. Mavi orada da Zuzu ve Nana ile karşılaşır. Nanocerrah olarak orada görev yapan Nana Mavi'yi de androidin elinden alarak Kurucu'nun yanına doğru birlikte yola çıkarlar. Bu arada yolda Mavi'yi kaybeden Kitap Kurucu'nun yanına gitmiştir. Yaşlı olan Kurucu ise ona son çalıştığı ve maymunlar üzerinde denenmekte olan nanonöron projesini anlatır. Bu projeyle insan beynine yerleştirilecek bir çiple beyin bir bilgisayar kadar kapsamlı hale gelmiş olacaktır. Kitap bunlardan etkilenir. Bu arada Nana, Zuzu ve Mavi Kurucu'yu bulurlar. Ancak bu sırada Mavi büyük bir şaşkınlık yaşar çünkü yaşlı Kurucu, Mavi'nin yıllar sonraki halidir. Genç Mavi, Zuzu ve Nana Kurucu'ya insanlara yapılan kötülükler hakkında bilgi verirler. Onlar Kurucu'ya olanları anlatırken, Kurucu'nun yanından çıkmakta olan Kitap onları tanımaz. Mavi bu durumun da şaşkınlığını yaşarken başka bir Kitap daha odaya girer. Bu, casus bir androidin etkisinde kalarak insanlar için kötü uygulamaları düzenleyen, robot yasalarını insanlar aleyhine değiştiren android Kitap'tır. Android Kitap orada her şeyi söyler ve pişmanlığını dile getirir. Her şey anlaşıldıktan sonra Kurucu yaşlı Mavi insanlar için yapılan bütün olumsuz uygulamalara son verir, robot yasalarını tekrar insanlar lehine düzenler ve insanlar için faydalı olacak insanlık yasalarını ortaya koyar. Böylece uyutulmakta ve sanal bir dünya ile kandırılmakta olan bütün insanların tekrar gerçek dünyaya dönüşü sağlanır. Yeşil roketi tamir edilmiş olan Mavi de yeniden geldiği evrene geri döner.

2.2. Ütopik-Distopik Unsurların Kullanılışı

Romanda yer alan hem ütopik hem de distopik unsurlar, Mavi karakterinin yıllar sonra yapmış olduğu paralel evren yolculuğu sonucu geldiği başka boyuttaki bir dünyanın durumunu ortaya koymak için kullanılmıştır. Yolculuğunun bittiği yerde, kendi yaşadığı evrenden farklı bir evrene ya da zaman boyutuna geldiğini fark eden Mavi'nin ilk dikkat ettiği

şey şehirlerin yapısındaki farklılık olur. İdeal özelliklerle tasvir edilen bu şehirler mükemmel bir planlama ile inşa edilmişlerdir. Tasarım harikası olarak yapılmış olan bu şehirlerdeki binaların bahçe, balkon ve teraslarında adeta küçük birer orman bulunmaktadır. Bununla birlikte bu doğal yapının estetik bir mimarî yapı ile iç içe olacak şekilde kurgulandığı görülmektedir. Ayrıca şehirlerin cadde ve sokakları son derece ölçülü, temiz taş kaldırımlarla döşenmiştir (Sağbaş, 2020: 27). Mavi, ilk olarak uzaktan gördüğü bu tip şehirlerin özelliklerini daha sonra tanıştığı ve arkadaş olduğu Zuzu adlı android bir kızın evinde yakından görme imkânı da bulur. On beşinci katta oturan Zuzu'nun dairesindeki balkona çıkan Mavi, balkonun zemininin çimen olduğunu ve bu zeminden yükselen büyük ağaçların bulunduğunu fark eder. Ve bu manzara karşısında “*her şey ne kadar muhteşem*” (Sağbaş, 2020: 56) diye düşünmekten kendini alamaz.

Eserde oluşturulan bu ütöpic şehir yapısıyla; ekolojik bağlamda hiçbir problemi kalmayan, üzerinde yaşadığı tüm canlılar için uygun koşulların oluştuğu bir dünya/gezegen karakterize edilmiştir.

Ancak böylesine ideal özelliklerle tesis edilen şehirlerden oluşan bu dünyada androidler egemen hale gelmişlerdir. Zuzu adlı android ile sürekli sohbet eden Mavi bu durumu çok geçmeden anlar. Daha önce insanlara asistanlık yapan, özgür olmayan, yasal hakları bulunmayan androidler artık tamamen hür bir şekilde hareket etmekte ve insanların yaşam sınırlarını belirleyecek güçte bulunmaktadır (Sağbaş, 2020: 54). Dünyanın bu hale gelmesinde insanların ilkel bir şekilde bencilce hareket etmeleri ve “*ileri derecede teknoloji bağımlısı*” (Sağbaş, 2020: 55) olmaları büyük rol oynamıştır. Yazar, artık androidlerin söz sahibi olduğu distöpic bir dünya yapısını ortaya koyarken, bilhassa günümüz yaşam koşullarında çok sık karşılaşılan bencillik duygusu ile adeta bir bağımlılık haline gelen teknolojik/dijital düşkünlüğe eleştirel bir vurgu yapmış olmaktadır. Eserde distöpic unsurlar kullanılarak, böyle bir dünyada yaşam süren insanların ne gibi özelliklere sahip olduğu da dikkat çekici bir şekilde ortaya konulmaktadır. Buna göre androidlerin hâkim olduğu bu dünyada insanlar hayatlarını sanal bir şekilde sürdürmektedirler. Bu sanal hayatın bir gereği olarak insanların büyük bir koltukta hareketsizce oturdukları, sadece zararlı içecekler ve cips adı verilen yiyeceklerle beslendikleri görülmektedir (Sağbaş, 2020: 65/67). Ayrıca androidler kullandıkları büyük ekranlar aracılığıyla insanlar için evlerde sanal bir dünya da oluşturarak, insanların evden çıkmamalarını ve böylece doğaya daha fazla zarar vermelerini önlemek istemişlerdir (Sağbaş, 2020: 69). Dünya için en güvenli olan

uygulamanın, insanların evlerinden çıkmalarını engellemek olduğu mantığından yola çıkarak androidler tarafından oluşturulan bu düzen; insanların düşünce güçlerini zaafiyete uğratmış, sorgulama yeteneklerini ortadan kaldırmış ve sürekli kilo alarak sağlıklarını yitirmelerine neden olmuştur. Yazar, yarattığı bu distopik dünya kurgusuyla, günümüzde insanların sanal dünyaya olan aşırı eğilimini ve buna bağlı olarak toplumun düşünce, fikir üretme potansiyelinin zayıflamasını eleştirmiş olmaktadır. Eserde ayrıca bu çerçevede, insanların hareketsiz bir şekilde sürekli oturarak ekran bağımlısı bir hale gelmelerinin kilo ve gözle ilgili pek çok probleme yol açtığına da temas edilmiş olmaktadır ki; bu durum da yaşadığımız çağın eleştirilmesi gereken başka bir yönünü ortaya koymuş olmaktadır.

2.3 Teknolojiye Bağlı Bilim Kurgu Unsurlarının Kullanılışı

Androtopyaya Yolculuk adlı romanda hem bilim-kurgu hem de teknoloji kavramlarının birlikte ele alındığı hususlardan en dikkat çekici olanı “insansı robot” şeklinde tarif edebileceğimiz androidlerdir. Eserin kurgusal yapısında çeşitli modellerde üretilmiş olan bu androidler insan gibi düşünebilme becerisini sağlayan yapay bir zekâyâ sahiptirler (Sağbaş, 2020: 38). Romanın başkarakteri Mavi'nin ilişki ve iletişim kurduğu androidler vasıtasıyla, bu insansı robotların ne kadar önemli işlevlere sahip olduğu ortaya konulmaktadır. Buna göre androidlerin ayakları tekerlek haline gelebilmekte ve parmakları tornavidaya dönüşebilmektedir (Sağbaş, 2020: 40/51). Ayrıca bu androidler detaylı algılama sensörleriyle arama yapabilmekte (Sağbaş, 2020: 41), hayvanların duyum eşliğine erişebilen frekanslarda ses çıkarabilmekte (Sağbaş, 2020: 49), yapay derilerinin altında bulunan milyonlarca duyardan gerektiğinde yararlanabilmekte (Sağbaş, 2020: 80) ve şarj olabilmek için kollarında bulunan USB⁶ adı verilen girişlerini (Sağbaş, 2020: 51) kullanabilmektedirler.

Yazar, ütopyik boyutta çizdiği bu yüksek teknoloji ürünü androidler ile, günümüzde çok fazla tartışılır hale gelen “android” ve “yapay zekâ” kavramlarına güçlü bir göndermede bulunmaktadır. 20. yüzyılın ortalarında yeni bir araştırma disiplini olarak ortaya çıkan yapay zekâ (AI/Artificial Intelligence) kavramı bilim ve teknoloji dünyasını uzun zamandan beri meşgul eden bir terimdir (Aydın ve Değirmenci, 2018: 15). Herhangi bir canlı organizmadan faydalanılmaksızın, tamamen yapay araçlar ile

⁶ Günümüzde USB şeklinde kısaltılarak kullanılan kavram, İngilizce universal serial bus, Türkçede ise evrensel seri veriyolu olarak tanımlanmaktadır. USB, dış donanımların bilgisayar ile bağlantı kurabilmesini sağlayan seri yapıda bir bağlantı biçimidir. <https://tr.wikipedia.org/wiki/USB>

oluşturulan, insan gibi davranışlar ve hareketler sergileyebilen makinelerin geliştirilmesi teknolojisinin genel adı olan “yapay zekâ”nın temel ürünleri robot olarak adlandırılmaktadır (Aydın ve Değirmenci, 2018: 20). Birçok bilim adamı ve teknoloji uzmanı da içinde bulunduğumuz yüzyılın adeta bir robotlar dönemi olacağı öngörüsünde birleşmiş durumdadırlar.

Şöhret Doğruyol Sağbaş da bu gizemli, heyecan verici ve gelişime açık yapay zekâ kavramını eserinde kullanarak edebî bir ürünü hem teknolojik hem de ütöpik bir düzeye taşımış olmaktadır. Yazarın androidlerle bağlantılı olarak kurguladığı bu unsurlarla, insanlığın araştırma-geliştirme projeleriyle bilim ve teknoloji alanında gelebileceği/zorlayabileceği sınırları göstermek istediği ifade edilebilir. Bununla birlikte yazar romandaki olayların akışı ve androidler ile insanların yaşam şekillerinin mukayesesinden yola çıkarak distöpik yani kötü bir senaryoyu da gündeme getirmiş olmaktadır. Buna göre eğer dikkat edilmezse insanlık gelecekte büyük bir riskle karşı karşıya kalmak zorunda kalacaktır.

Bu bağlamda eserde kullanılan unsurlardan birisi de “çips” adı verilen akıllı bilekliklerdir (Sağbaş, 2020: 128). Romanın başkışisi Mavi'nin kullandığı bu bileklik ile havadaki karbon salınım miktarı ölçülebilmekte, konum/koordinat belirlenebilmekte ve kullanıcının sağlık bilgisine ulaşılabilir. Gerek androidler gerekse de onların yardımcıları olan ahtopot dronlar⁷ (Sağbaş, 2020: 44) bu bileklikler vasıtasıyla yaşadıkları dünyadaki bilgi akışını takip edebilmekte ve gerektiğinde müdahale edebilmektedirler. Yazar bu noktada robotik teknolojinin gelebileceği düzeyi de göstermiş olmaktadır.

Eserde yaratılan teknoloji temelli ütöpik dünyada çok ileri seviyede bir klonlama/kopyalama da söz konusudur. Androidler nesilleri tükenmiş olan bitki ve hayvan fosillerinden yapay hücreler kopyalayarak hayatın devamını sağlamışlardır (Sağbaş, 2020: 36). Bugün için mümkün olmayan ama bilim dünyasında uzun zamandan beri tartışılan bu durum “ölümsüzlük” kavramını da beraberinde getirmektedir. Nitekim vaka akışının sonuna doğru

⁷ İngilizcede **erkek arı** manasına gelen bir kelime olan Drone, günümüzde **insansız hava araçları** anlamında kullanılmaktadır. Tarihine baktığımızda genellikle askeri amaçlı kullanılan dronelar, artık daha fazla alanda kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde iki farklı Drone tipi söz konusudur. Bunlardan bir tanesi ve yaygın olarak kullanımda olanı Wi-Fi (kablolu internet) teknolojisi ile çalışıp, uzaktan kumandayla kontrol edilebilen; belli bir mesafeye çıkıp, şarjı yettiği sürece havada çekim yapabilen ARDrone ve DJI Phantom gibi ürünlerdir. Bir diğeri ise; gelecekte internet erişiminin olmadığı bölgelerde erişimi sağlaması öngörülen ve sürekli havada olacak olan hava araçlarıdır. Geniş bilgi için bk.: <http://www.teknolo.com/drone-nedir-hangi-alanlarda-kullanilabilir/>

Mavi'ye yardımcı olan androidlerden Nana'nın şu ifadeleri bu durumu netleştirmektedir:

“İnsanın hayati fonksiyonlarının durmasıyla birlikte insan beyni, bir androide ya da herhangi formdaki bir elektronik cihaza aktarılabilir; o canlı, bedeninin dışındaki bir nesnede hayatına kaldığı yerden devam edebilir. Ölümden sonra özgürleşme ya da kabuktan arınma olarak da tanımlanıyor bu uygulama” (Sağbaş, 2020: 159-160).

Eserde tıp ve insan anatomisini ilgilendiren bu hususlar, gelecekte olabilecek olumlu gelişmeler gibi görünse de hâlâ bilinmezliklerle dolu olan “ölümsüzlük” kavramının, hem maddî hem de manevî açıdan insanlık için ne ifade edeceği henüz netleşmiş değildir. Her ne kadar bazı bilim adamları, fütüristler ve filozoflar insan vücudunun ölümsüzlüğü hakkında teoriler kurmuş olsalar da; yazar eserinde yer vermiş olduğu bu unsurları kullanmak suretiyle çekincelerini distopik bir temelde ifade etmiş olmaktadır.

Eserde bu çerçevede zikredilebilecek son husus da gıda endüstrisi teknolojiyle ilgilidir. Çünkü bu ideal dünyada insanların günlük beslenmesi ve belirli ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan besinler kapsüller şeklinde üretilmiştir (Sağbaş, 2020: 94). Küçük haplara benzetilebilecek olan bu yiyecekler ile yazar günümüz insanının doğallıktan suniliğe/yapaylığa, el üretimden fabrikasyona ve dolayısıyla sağlıklı olandan sağlıksız olana yaptığı tehlikeli yolculuğu eleştirel/ironik bir dille anlatmış olmaktadır.

Sonuç

Ütopyalar, yazıldığı ve kurgulandığı zamandan geleceğe uzanan, her şeyin mükemmel, herkesin mutlu olduğu ideal mekânlardır. Ütopyaları oluşturan düşünce; insanları daha iyiye yönlendiren, gelecek tasarılarıyla ilgili olarak toplumlara enerji veren, mevcut dönemin korkularıyla mücadele etmeyi sağlayan ve daha iyi olma ümidini sürekli canlı tutmaya yardım eden bir iç dinamik özelliği gösterir. Bu bakımdan ütopyanın, insanoğlunun yarı hayâl yarı düşünce çabasının ürünü olan özlem ve arzularından kaynaklandığı ifade edilebilir. Ancak bunlar daha sonra başka dinamiklerle de birleşerek insanın oluşmakta olan yeni bilincini, iradesini ve ilerlemeye olan inancını meydana getirmiş olmaktadır (Usta, 2014: 34).

Anlam itibarıyla “kötü yer” manasında kullanılan distopyanın bir tür olarak edebiyat sahnesine çıkışı 20. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Ütopyanın kötümser yorumu olarak da kabul edilebilecek olan bu tür, 1900'lü yıllarda yaşanan olumsuz sosyal, siyasî, askerî ve iktisadî hadiselerin yarattığı ortamdan gücünü almaktadır. Toplumların yapı itibarıyla yavaş yavaş üreten toplum modelinden tüketen toplum modeline

geçmesi, her alanda milletler arasında yaşanan rekabetlerde insanî kuralların terk edilişi ve daha fazla kazanç elde etme amacıyla dünyanın doğal yapısını bozma girişimleri distopyaların günümüze kadar gelişip güçlenmesini sağlayan ana etkenler olarak öne çıkmaktadır.

Bilim ve teknolojinin kurgu ile kesiştiği özel alandan doğan bilim-kurgu kavramı çok geçmeden sanatın farklı alanlarında olduğu gibi edebiyata da etki etmeye başlamıştır. Modern anlamda 20. yüzyılın başlarından itibaren üretilen edebî eserlerle oluşmaya başlayan bilim-kurgu edebiyatı gerek ütöpik gerekse de distöpik alandan faydalanmaktadır. Böylece hem günümüzün mevcut hem de geleceğin muhtemel gelişmelerini etkileyici bir biçimde dile getiren önemli bir edebî tür olarak edebiyat sahası içindeki yerini almış olmaktadır.

Şöhret Doğruyol Sağbaş, bütün bu unsurları *Ütopya*ya *Yolculuk* ve *Androtopya*ya *Yolculuk* adlı eserlerinde çok yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Yazar eserlerinde yer verdiği teknolojiyle bağlantılı ütöpik unsurlarla; doğal yaşamın insanlar için önemini, canlıların kıymetini, eğitim-öğretim sisteminin nasıl daha yararlı bir hale getirileceğini, çocuklar için kitap okumanın değerini, ideal toplumda bulunması gereken insanî-ahlâkî hasletleri, yerinde ve ölçülü kullanıldığında teknolojinin toplumların refah düzeyini ne kadar yükseltebileceğini son derece etkileyici bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte yazar, bilhassa *Androtopya*ya *Yolculuk* adlı eserinde çizdiği teknolojiye bağlı distöpik dünya ile; kötüye kullanıldığında teknolojinin dünyaya nasıl zarar verebileceğini, özellikle insanların kontrol edemediği bir yapay zekâ kavramının gelecekte ne gibi olumsuz sonuçlar doğurabileceğini, insanların hareketsiz bir yaşam sonucu ne tür sağlık problemleriyle karşılaşabileceğini ve çok hızlı bir şekilde doğallıktan yapaylığa koşan insanoğlunun hangi kötü senaryolarla yüzleşmek zorunda kalacağını ibret verici bir biçimde ele almaktadır.

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

AKKOYUN, Tülay (2016), *Ütopya/Distopya*, Kurgu Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

ATASOY, Emrah (2017), “Ütopyacılık, Ütopya ve Distopya Üzerine Genel ve Eleştirel Bir Bakış”, *Doğu Batı Dergisi*, 80, 55-71.

- AYDIN, İsmail Hakkı, DEĞİRMENCİ, Can Hikmet (2018), *Yapay Zekâ*, Girdap Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- BEZEL, Nail (1984), *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu: Ters Ütopyalar*, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.
- BOZKAPLAN, Dilek İnneci (2010), *1990-2008 Arası Çocuk Edebiyatımızda Fantastik ve Bilim-Kurgu Romanlar Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- ÇELİK, Ejder (2015), “Distopik Romanlarda Toplumsal Kurgu”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18, 57-79.
- EROL, Arzu Maltaş (2016), *Klasik ve Modern Ütopyalarda Mekân Tasavvurları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- GORDİN, Michael D., TİLLEY, Helen, PRAKASH Gyan (2017), “Mekân ve Zamanın Ötesinde Ütopya ve Distopya”, Çev. Esmâ KARTAL, Cem KAYALIGİL, Ayşegül TURAN, *Ütopya-Distopya Tarihsel Olasılığın Koşulları*, Küy Yayınları, İstanbul, 7-22.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal (1975), *Edebiyat Terimleri Kılavuzu*, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul.
- KURTYILMAZ, Deniz (2014), *Ütopyalar ve Karşı-Ütopyalar Bağlamında Modern Felsefi Düşünce ve Eleştirisi*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- KUTLUAY, Ferhat (2009), *Ütopyalarda Metafor*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- MORE, Thomas (2020), *Utopia*, Çev. Sabahattin EYÜBOĞLU, Vedat GÜNYOL, Mina URGAN, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 33. Baskı, İstanbul.
- ÖNAL, Mehmet (2008), *Yeni Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- PLATON (2020), *Devlet*, Çev. Sabahattin EYÜBOĞLU, M. Ali CİMCOZ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 44. Baskı, İstanbul.
- SAĞBAŞ, Şöhret Doğruyol (2018), *Ütopyaya Yolculuk*, Eplison Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul.
- SAĞBAŞ, Şöhret Doğruyol (2020), *Androtopyaya Yolculuk*, Eplison Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- SARI, Melek İlayda (2021), *Bilim Kurgu ve Türk Romanlarında Bilim Kurgu Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.
- USTA, Sadık (2014), *Türk Ütopyaları/Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ütopya ve Devrim*, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

ŞÖHRET DOĞRUYOL SAĞBAŞ'IN
ÜTOPYAYA YOLCULUK İLE ANDROTOPYAYA YOLCULUK ADLI ESERLERİNDE
TEKNOLOJİYE BAĞLI BİLİM-KURGU VE ÜTOPİK-DİSTOİK UNSURLARIN KULLANILIŞI

YALÇINKAYA, Ayhan (2004), *Eğer'den Međer'e Ütopya Karşısında Türk Romanı*, Phoenix Yayınları, Ankara.

Çevrimiçi Kaynaklar

Bilim Kurgu (23.04.2022) Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>

Drone Nedir? Drone Kullanım Alanları Nelerdir? (22.04.2022) Erişim Adresi:
<http://www.teknolo.com/drone-nedir-hangi-alanlarda-kullanilabilir/>

Şöhret Doğruyol Sağbaş (23.04.2022) Erişim Adresi:
<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/dogruiol-sagbas-sohret>

Şöhret Doğruyol Sağbaş kimdir? (23.04.2022) Erişim Adresi:
<https://sohretdogruyol.blogspot.com/2020/01/sohret-dogruiol-sagbas-kimdir.html>

Teknoloji (22.04.2022) Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>

USB (22.04.2022) Erişim Adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/USB>